



Georg Kühlewind Alapítvány

Kilencvenhetedik hírlevél

Alapítványunk 97. hírlevelében **Az íj és nyíl ösvénye** című írás első részét olvashatják. Írója különös életútjáról az után értesültem, amikor munkája első részét már leírtam, és utána kerestem életrajzi adatainak az interneten.

Eugen Herrigel (1884-1955) német filozófus 1924-ben meghívást kapott Japánba, ahol a Császári Tōhoku Egyetemen tanított 1929-ig. Ez idő alatt 1926-tól három éven át tanulta és tanulmányozta a tradicionális japán íjászatot Awe Kenzo (1880-1939) mestertől. 1929-ben visszatért hazájába. 1937-ben belépett a náci pártba [Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP)] – és 1945-ig tagja is maradt. A II. világháború végéig az erlangeni egyetem [Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg] tanára, rektorhelyettese, majd rektora volt. 1946-ban nyugdíjazták. Íjászatról szóló könyvét – mely németül eddig 43 kiadást ért meg – 1948-ban publikálta. Művéről Alan W. Watts *A zen útja* (Polgár Kiadó, 1997) c. könyvében így ír: „...nyugati nyelveken mindeddig a legjobb beszámoló Eugen Herrigel *Zen in the Art of Archery* (*Zen a nyíllövés művészetében*) című könyve.”

*

Sülyi Péter barátunk kérésének eleget téve mellékelem az alábbi linket, melyben Péter az Őri Alapítvány felhívását és kérését fogalmazza meg:

<https://brancskozosseg.hu/muveszet-kultura-szorakozas/minosegi-hangszert-az-orsegi-komolyzenei-koncertekhez>

Fenyő Ervin

*

Az íj és nyíl ösvénye

Eugen Herrigel

Fordította és bevezetővel ellátta: Dr. Hetényi Ernő

A fordítás egy kis füzetben jelen meg 1981-ben.

*

A japán íjászat és más keleti országokban gyakorolt művészetek lényeges tényezője, hogy sem esztétikai, sem kézzelfogható célt nem szolgálnak. Rendeltetésük a tudat iskolázása, kapcsolatba hozása a végső valósággal. A japánok nemcsak azért gyakorolják az íjászatot, hogy eltalálják ellenfelüket; a táncos nem csupán azért táncol, hogy teste ritmikus mozgást végezzen, de elsősorban azért, hogy tudata harmonizáljon tudatalattijával.

Hogy valaki az íjászat mestere legyen, kevés a technikai tudás. Hogy tudása a tudattalanból sarjadó „nem-tudatos művészetté” váljék, felül kell emelkednie a technikán.

Az íjazás vonatkozásában ez azt jelenti, hogy az íjász és [a] céltábla nem egymással szemben álló két dolog, hanem egyetlen valóság. Az íjász nem érzi „feladatának” a céltábla eltalálását. A nem-tudatosság (ösztönösség) állapota azonban csak úgy érhető el, ha énje felszabadult, ha azonosult technikai ügyességével.

Az ilyen, a szokványostól elérő eredmény a *satori*. Intuícióról is beszélhetnénk, de ennél magasabb rendű. Helyesnek vélem, ha prajná-intuíciónak nevezzük. A prajná szó jelentése transzcendens bölcsesség; olyan intuíció, amely egyszerre ismeri föl a dolgok egészét és egyediségét (totalitását és individualitását). Olyan intuíció, amely elmélkedés nélkül fölismeri, hogy O = végtelennel, hogy a végtelen = O-val; fölismerése azonban nem szimbolikus vagy matematikai gondolkodás eredménye, hanem közvetlen tapasztalás gyümölcse.

A *satori* tehát az én határán túli világ tapasztalása. Logikai szempontból bepillantás az igenlés és tagadás szintézisébe, metafizikai nyelven intuitív átélése annak, hogy lenni = létre jönni, és létre jönni = lenni.

A zen és minden más vallási, filozófiai vagy misztikus tanítás közti döntő különbséget ama tény jelenti, hogy a zen soha nem különül el mindennapi életünktől, de praktikus alkalmazási lehetősége és konkrét volta mellett mégis tartalmaz valamit, ami a világ nyughatatlan és fertőző színjátékából kiemelkedik.

Ez a pont képezi az összefüggést a zen és [az] íjászat vagy a többi művészet – mint a virágkötés, teaszertartás, tánc stb. – között.

A zen a „napi tudat”, ahogy Baso-Matsu (†788) mondotta. Ez nem jelent mást, mint „egyél, ha éhes vagy”, „aludj, ha fáradt vagy”.

Ha töprengünk, fontolgatjuk, fogalmakat alkotunk, elvész az, ami eredetileg ösztönös volt bennünk, és fölmerül egy gondolat. A táplálkozás már nem étkezés, és ha alszunk, az nem lesz alvás. Az íj nem talál a céltábla közepébe, de maga a céltábla sem áll a helyén.

Az ember, bár gondolkodó lény, de nagy műveit akkor hozza létre, ha nem fontolgat. „Gyermekségét” az önfeledtség művészetének hosszú gyakorlásával kell visszanyernie. Aki visszanyerte, az gondolatok nélkül gondolkodik, cselekszik, mint a felhőből aláhulló eső, az egymást űző hullámok a tengeren; gondolata olyan, mint az éjben világító csillag, mint a tavaszi szélben sarjádó lomb. Ő maga immár az eső, a tenger, a csillag és a zöldülő természet.

Aki elérte a „szellemi” fejlődés eme fokát, a lét zen-mesterévé vált. Ezután nincs szüksége ecsetre és tusra, újra és céltáblára, hiszen eszközei tulajdon feje, teste és végtagjai. Zen-létét ezekkel a „szerszámokkal” fejezi ki. Keze és lába az ecset, vászna a világegyetem. Életét erre festi, és műve maga a történelem.

Hosen (†1104) így beszél: „Íme a férfiú, aki a tér ürességét papírlappá, a tengert tussá, a Sumerut ecsetté változtatta, fölírván az öt szótagot: so-shi-sai-rai-i¹. Néki ajándékozom a zagum²-at – és mély meghajlással köszöntöm.”

Kérdezhetnénk, mi e különös szöveg értelme? Egy zen-mester valószínűleg így válaszolna: „Eszem, ha éhes vagyok, alszom, ha elfáradtam”.

¹ E téma gyakran képezi *mondo* tartalmát (a szó jelentését nem adja meg a könyv).

² A „zagu” ama tárgyak egyike, amelyeket a zen-szerzetes magával hord. Ezt teríti maga elé, ha Buddha képmása vagy mestere előtt meghajol.

Könyvünkben Herrigel professzor – aki Japánban, hogy a zent megértse, az íj és nyíl ösvényét járta – ad tapasztalataiból ihletett beszámolót.

Első pillantásra lebecsülésnek tűnik, ha a zent – bármit is értsünk alatta – az íjazással hozzuk kapcsolatba. Még ha messzemenő engedékenységgel egyet is értünk azzal, hogy az íjazatot „művészetnek” tekintsük, aligha leszünk képesek sportbeli tudásnál egyebet is keresni mögötte. Ám ez az értékelés arra csábít, hogy megismerjük a japán mülövészek csodálatos eredményeit, annál is inkább, mivel az íj és nyíl használatában ősi és megszakíthatatlan hagyományra hivatkoznak. Csak néhány emberöltő múlt el azóta, hogy a régi harcieszközöket a modern fegyverek kiszorították, de a japánok soha nem hagytak föl forgasúkjukkal, sőt napjainkban is egyre többen törekszenek azok mesterévé válni. Természetes tehát, hogyha a japán íjazásról van szó, ama sajátos módszernek ismertetését várjuk, mellyel Japánban az íjazatot ma is mint nemzeti sportot üzik. Leginkább mégis e reményünkben csalatkozunk. A japán ember a hagyományos értelemben vett íjazat alatt, melyet művészetnek tekint és ősi örökségként tisztel, nem sportot, hanem – bármilyen különösnek hangzik – kultikus cselekvést ért. Ilyenformán számára az íjazás művészete nem fizikai gyakorlással többé-kevésbé elsajátítható sport-tudást jelent, hanem olyan ismeretet, melynek eredetét szellemi gyakorlatokban kell keresnünk, és [a]melynek célja „szellemi találat”: a lövész önmagát veszi célba, és eljut odáig, hogy el is találja önmagát.

Különösnek tűnhet, hogy az egykori harci célból gyakorolt íjazatot nem sportként, hanem valamiféle szellemi gyakorlatként mentették át a jelenbe. Mire szolgál akkor az íj, a nyíl és a céltábla? Nem tagadták-e meg az íjazat egyértelmű célját, és nem helyettesítették-e ezt a régi férfias művészetet valami homályos és fantasztikus dologgal?

E kérdésekre határozott nemmel felelhetünk. Ha utánanézzünk, azt látjuk, hogy amióta nem véres vitákat kell eldöntenie, koncentráltan és meggyőzően mutatkozik meg e művészet sajátos szelleme. Az a szellem, melyet nem utólag magyaráztak bele, hanem amely mindenkor sajátja volt. Szó sincs arról, hogy az íjazás hagyományos gyakorlata derűs időtöltéssé, „ártatlan játékká” alakult volna át mióta a harcban nincs szerepe.

Az íjazás „Nagy Tana” mást mond a fentiekéről: az íjazás, miként régen, úgy ma is élet-halál kérdése; nevezetesen az íjazs küzdelme önmagával. És e harc nem a „valódi”, csökevényes pótléka, hanem egyenrangú ama küzdelemmel, amit szembenálló ellenséggel vívunk. Az önmagunkkal vívott harcban mutatkozik meg az íjazás művészetének rejtett lényege, ezért ma sem marad ki belőle semmi alapvetően fontos, bárha az íjazs nem úgy hasznosítja tudását, mint egykor, amikor azt a lovagi harcok szelleme megkívánta.

Aki ma szenteli magát e művészetnek, a történelem alakulásából vitathatatlanul megvan az az előnye, hogy a „Nagy Tan” megértésében nem gátolhatja az esetleg önmagának sem bevallott gyakorlati célkitűzés. Az „ösvényen” ugyanis – ebben minden idők íjazsmesterei egyetértettek – csak azok a „tisztaszívűek” képesek haladni, akiket nem zavar önös szándék.

A kérdést ilyen szemszögből fölvetve: hogyan látják és közlik a japán mesterek az íjazs önmagával vívott harcát? A válasz több mint talányos. A harc – szerintük – abban áll, hogy az íjazs önmagát és mégsem önmagát veszi célba, hogy aztán önmagát és mégsem önmagát találja el. Így válik egyben célzóvá és céllá, találóvá és eltalálttá. Vagy – hogy klasszikus kifejezéssel éljünk –: „tevékenység közepette mozdulatlan központnak maradni”. Mert ekkor következik be az áhított eredmény: a lövés nem-lövéssé, vagy inkább *íj és nyíl nélküli lövőssé* válik. E ponton

a tanító ismét tanítvány, a mester ismét kezdő lesz: a vég kiindulóponttá, a kezdet beteljesüléssé válik.

Japán ember nem ütközik meg az elmondottakon, a nyugatiak legalábbis tanácstalanok. Már jó ideje a nyugatiak előtt sem titok, hogy a japán művészetek lényege a buddhizmusban gyökerezik. Vonatkozik ez az íjászatra éppen úgy, mint a tusfestésre, színjátszásra, teaszertartásra, virágkötésre és kardvívásra. Ez elsősorban azt jelenti, hogy a fölsoroltak mindegyike föltételez egy megfelelő és tudatosan ápoltság szellemi magatartást, amely emelkedettebb formájában az, ami a buddhista szerzetest jellemzi. Viszont nem arról a buddhizmusról van szó, melyet a hozzáférhető irodalomból Nyugaton ismernek, hanem az úgynevezett „Dhyāna”-buddhizmusról, mely Japánban mint „zen” gyakoroltatik. A zen mindenekelőtt nem spekuláció, hanem közvetlen tapasztalás. Megismerés, amelyet nem az értelem közvetít, hanem az intuíció, és ezért szavakkal pontosan ki sem fejezhető: az ember tudás nélkül tudja. E döntő tapasztalás érdekében lép oly útra a zen, amely módszeresen gyakorolt magunkba-merüléssel a megnevezhetetlen eredethez vezet. A cél a jelző nélküli legbensővel való egyedülés.

Ez az íjászatra vonatkoztatva – persze esetleges és ezért megfontolandó megállapítással – olyan szellemi gyakorlatok végzését jelenti, amelyeknek köszönhető, hogy az íjászat technikája művészetté váljék. Végeredményben íj és nyíl csak „ürügyl” szolgál olyasminek, ami íj és nyíl hiányában is létrejöhetne. Ösvény a cél felé, illetve csak az utolsó döntő lépés segédeszköze.

Mivel ez a helyzet, semmi nem volna kívánatosabb, minthogy a mélyebb megértés kedvéért a zenbuddhisták fejtegetéseire tartssuk magunkat. Ilyenekkel pedig rendelkezünk: D. T. Suzuki *Essays of Zen-Buddhism* című munkájában azt törekszik bizonyítani, hogy a japán kultúra és a zen szorosan összefügg egymással, nevezetesen, hogy a japán művészetek, a samuráj szellemi magatartása, a japán életstílus, a japán ember morális, esztétikai, sőt intellektuális életformája is a zenen alapul, és ezért, akik bensőségesen nem ismerik, nem is érthetik eléggé.

Suzuki művei és más japán tudósok vizsgálódásai jogos föltűnést keltettek. Általában elismerik, hogy az Indiában keletkezett Dhyāna-buddhizmus döntő átalakulás után Kínában érte el érettségét. Ezt a formát vette át Japán, és napjainkig hagyományként ápolja.

Ám a zen tolmácsolónak minden fáradozása ellenére a bepillantás a lényegbe a nyugatiak számára mégis elégtelen. A sejtve megnyíló átérzés már kezdetben akadályokba ütközik. A zen továbbra is talányként hat, amely megoldhatatlannak tűnik, de ennek ellenére ellenállhatatlanul vonzó.

A hozzáférhetetlenség okát részben ama fejtegetések stílusában kereshetjük, amellyel a zent ezidáig közvetítették. Aki a zen lényegét megközelíti, többé nem fogja kívánni, hogy a zen-értő azokat a tapasztalatokat, amelyek átalakították és fölszabadították, azt az elgondolhatatlan és kimondhatatlan „igazságot” leírni, körül írni megkísérelje. A zen e szempontból rokon az elmélyedés misztikájával. Aki nem volt misztikus tapasztalás részese, bárhová is forduljon, kívül marad. Ez alól a törvény alól nincs kivétel. Nem mond ellent ennek a szentnek tartott zen-iratok bősége sem. E művek ugyanis csak annak nyitják meg életet adó értelmüket, aki a döntő tapasztalásra méltó, és így e szövegekből annak igazolását olvassa ki, amivel már rendelkezik. A tapasztalatlan számára nemcsak rejtve maradnak e szövegek mondanivalói, de szellemi tévútra is vezethetik, még akkor is, ha óvatosan és önfeledt maga-átadással közelít. A zent – mint minden misztikát – csak az képes megérteni, aki maga is misztikus, és ezért nem kerülhet

kísértésbe, hogy más úton próbálja megkaparintani azt, amihez csak misztikus tapasztalás révén juthat.

Már a kezdet legelején rádöbben a tanítvány, hogy mennyi mindent kell leküzdenie, maga mögött hagynia, hogy rátalálhasson az igazságra. Hányszor kínozza majd a vigasztalan érzés, hogy elérhetetlen cél felé törekszik. De egy napon mégis lehetségessé, sőt magától érthetővé válik a „lehetetlen”. Nem helyénvaló tehát a kérdés: „merjünk-e nekivágni?”

Az út és állomásainak leírása azonban nem szerepel a zen irodalmában. A mester tiltakozik az ellen, hogy ő mutassa meg az üdvösséghez vezető utat. Tapasztalatból tudja, hogy a lelkiismeretes vezetés ellenére a helyes irányt a tanítvány kell föllelje. Ezért kerül a tanító minden önmagáról, átalakulása menetéről szóló beszámolót. Már az is komoly próbatétel számára, hogy a zenről „beszéljen”. Hogy „mi a zen”, arra – a mesterek szerint – csak hallgatással lehet válaszolni.

E sorok írója azonban arra törekszik, hogy úgy közvetítse a zen lényegét, hogy azt mutassa be, hogyan hat egy olyan művészetben, amelyre rányomta bélyegét. Az íjászat művészete, mondhatni a zen előiskolája, amely érthető ábrázolásban igyekszik átélhetővé tenni a rejtett történéseket. Annak a csaknem hat évig tartó oktatásnak a menetéről szeretnék beszámolni, amelyben Japánban való tartózkodásom idején az íjászat egyik elismert mesterénél részesültem. Erre a vállalkozásra saját tapasztalataim jogosítanak föl. Ahhoz azonban, hogy megértsenek, az szükséges, hogy részletesen leírjak minden akadályt, amelyet le kellett küzdenem, minden gátlást, amelytől meg kellett szabadulnom, hogy a Nagy Tan szellemébe behatolhassak. Tudatosan mondom le magának az oktatás keretének ábrázolásáról, az emlékezetemben megtapadt jelenetek fölidézéséről, és mindenekelőtt arról – bármily csábító is a lehetőség –, hogy képet adjak mesteremről. Legyen csak az íjászat művészetéről szó – bár néha úgy tűnik – ezt nehezebb leírni, mint elsajátítani. Mégis, addig a pontig kívánom folytatni az ismertetést, ahonnan már látható a horizont, amely mögött a zen lélegzik.

Hogy miért kezdtem zennel foglalkozni, miért határoztam el, hogy éppen az íjászat művészetét sajátítom el e célból, magyarázatra szorul. Már diákként behatóan foglalkoztam misztikával, noha a kor hangulata ezt nem indokolta. De fáradozásaim ellenére azt kellett megállapítanom, hogy a misztikus szövegeket csak fölszínesen vagyok képes megközelíteni. A misztika széleskörű irodalmában éppen azt nem találtam meg, amit kerestem. Csalódottan és elbátortalanodva jutottam arra a belátásra, hogy csak az, aki valóban „elszakadt” értheti az „elszakadás” kifejezést; hogy csak a fölszabadult meditáló képes az „istenivel egyesülni”. Beláttam, hogy a misztika a személyes tapasztalás útja, és ha az előfeltételek hiányoznak, minden magyarázat csak szócséplés. De hogyan válik valaki misztikussá? Hogyan kerül a valódi és nem csak képzelt elmélyedés állapotába? Van-e erre lehetősége annak is, akit a nagy mesterektől évszázadok szakadéka választ el? Kérdéseimre sehol sem találtam kielégítő választ. Bárhogy is kezdtem tehát a misztika tanulmányozásához, mindig zárt ajtók előtt találtam magamat, de mégsem mondtam le arról, hogy megnyissam azokat.

Így mikor – már mint magántanár – azt az ajánlatot kaptam, hogy filozófiát tanítsak a Császári Tohoku Egyetemen, örömmel üdvözöltem a lehetőséget. Örültem, hogy megismerhetem Japánt és népét, mert ily módon remélhettem, hogy kapcsolatba kerülök a buddhizmussal, a meditációs gyakorlatokkal. Azt már tudtam, hogy Japánban gondosan ápolják a hagyományokat, a zen szellemét, és ami számomra legfontosabb, hivatott mesterek bámulatos tapasztalatokkal rendelkeznek a „vezetés” művészetében.

Alig illeszkedtem bele az új környezetbe, máris vágyam megvalósításával kezdtem foglalkozni, bár eleinte ellenállásba ütköztem. Európai még soha nem foglalkozott komolyan zennel – volt a kifogás –, és amit „elméletileg” közvetíthetnének, az nem vezetne célhoz. Nyugatiak számára lehetetlen behatolni az ázsiai szellem e legzártabb területére, hacsak nem a japán művészetek egyikének tanulásával kezdi, amely kapcsolatban áll a zennel.

Az előiskolázás gondolata nem ijesztett el, és kész voltam bármibe beleegyezni abban a reményben, hogy közelebb jutok a zen megértéséhez. De melyik utat válasszam? Feleségem habozás nélkül a virágkötés és tusfestés művelését választotta, magam pedig az íjászat mellett döntöttem.

A későbbiekben megállapítottam, hogy téves föltételezésből indultam ki, amikor azt hittem, hogy a céllövészetben való jártasságomat fölhasználhatom.

Kollegámat, Sozo Kamachiyát kértem meg – aki két évtizede gyakorolta az íjászatot –, hogy ajánljon be tanítványként Kenzo Awa mesterhez. A mester először elutasított, kijelentvén, hogy volt már nyugati tanítványa, de kedvezőtlenek [a] tapasztalatai. Csak miután sikerült meggyőzőnöm, hogy az íjászat művészetét a Nagy Tan megismerése céljából kívánom elsajátítani, [akkor] fogadott el engem és egyben feleségemet tanítványul.

Így vette kezdetét a szigorú oktatás, amelynél tolmácsként Komachiya úr segédkezett, aki nemcsak pártfogolt minket, de mondhatni kezekedett [is] értünk.

*

A mester először japán íjakat mutatott be, és formájuk és a készítésükhöz leginkább használt anyaguk, a bambusz tulajdonságának ismertetése alapján elmagyarázta, miben rejlik kiváló feszítőerejük. Fölhívta figyelmünket a közel kétméteres íj rendkívül nemes formájára, melyet akkor vesz föl, ha már használathoz feszül. Ha annyira kihúzzuk, amennyire lehetséges, az íj a „mindenséget” zárja magába – fűzte hozzá magyarázatként. Ezért fontos, hogy elsajátítsuk a megfeszítés helyes módját. Ezután megragadta íjai közül a legerősebbet, és a már megfeszített húr hangszúlyozottan ünnepélyes tartásban eleresztette. Hang keletkezett: erős ütés és zúgás keveréke; olyan, amelyet senki nem felejt el, ha már néhányszor hallotta. E hangnak ősidők óta gonosz szellemeket leigázó titkos hatalmat tulajdonítanak. A beavatásnak és megtisztulásnak e jelentős aktusa³ után a mester fölszólított: figyeljem meg pontosan, ami következik. Nyilat helyezett a húrra, melyet végsőkig megfeszített, majd a lövés következett. A folyamat szépsége és könnyedsége nagy hatást tett rám. Ezután elhangzott az utasítás: „Csinálja utánam; de vegye figyelembe, hogy az íjazás nem az izmok erősítését szolgálja. A húr megfeszítésekor nem a test erejét kell igénybe venni, a munkát lehetőleg csak a kezek végezzék. A kar és váll izmai lazák maradnak. Ennek elsajátítása előfeltétele annak, hogy az íj megfeszítése és a lövés »szellemivé« váljék.”

Már az első kísérletnél éreztem – pedig az íj csak közepes erősségű gyakorló szerszám volt –, hogy nagy testi erőt kell kifejtenem a húr megfeszítésekor. Nehézséget okozott az is, hogy a japán íjat nem vállmagasságban tartják, mint az európai sportíjat, hanem szinte teljesen nyújtott karral úgy emelik föl, hogy a kezek a fej fölé kerülnek. Egyenletesen kell feszíteni, és minél távolabb kerül egymástól íj és húr, annál mélyebbre kerülnek a kezek is, míg végre az íjat tartó

³Itt: *Beavatás*: a húr hangja rezonál a hallgatóban, „fölvatja” az íjászattal való foglalkozásra. *Megtisztulás*: a gyakorlatokat zavaró gondolatok mellőzése. A gondolatoknak az íj formájára, nevezetesen ama tartalomra való terelése, melyet ez a forma kifejez.

balkéz a kinyújtott balkarral a szem magasságában, a húrt feszítő jobbkez a behajlított jobbkarral a jobboldali váll fölött meg nem állapodik. A feszítév így akkora lesz, hogy a csaknem méteres nyíl csak kevéssé ér túl az íj peremén. Az íjász a tartásban időzik megfelelő ideig, és csak azután oldja ki a lövést.

A megfeszítés és tartás szokatlan módja miatt kifejtett erőfeszítéstől már néhány másodperc után reszketni kezdtek kezeim, és lélegzetem is elnehezült.

A helyzet a következő hetekben sem változott. Az íj megfeszítése továbbra is nehezemre esett, és hiába gyakoroltam szorgalmasan, a dolog csak nem akart »szellemivé« válni. Azzal vigasztaltam magam, hogy biztosan valami fogáson múlik, amit a mester valamely okból titokban tart, talán, hogy magam jöjjek rá a dolog nyitjára.

A mester figyelemmel kísérte fáradozásaimat, javította kényszeredett erőfeszítésemet, de semmi »alapvetőt« nem mondott. Elérkezett azonban a nap, amikor elfogyott a türelmem, és eljutottam odáig, hogy kijelentsem: az előírt módon képtelen vagyok megfeszíteni az íjat.

– Nem tudja – világosított föl a mester –, mert rosszul lélegzik. Lassú belégzés után óvatosan szorítsa lefelé a levegőt míg kissé megfeszül a rekeszizom. Ezután egyenletesen és lassan fújja ki a levegőt, majd rövid szünet után gyors lélegzetvétel következék. Ezt folyamatosan gyakorolva a légzés magától válik majd ritmusossá. A helyes légzés nyomán napról napra könnyebb lesz az íj megfeszítése. E légzési módszerrel rálel a szellemi erők forrására. És minél lazább lesz tartása, tagjai annál könnyebben telnek meg vele.

Hogy bizonyítsa igazát, megfeszítette erős íját, és fölszólított: mögé lépve tapogassam meg karizmait. Valóban olyan lazák voltak, mintha nem végeztek volna munkát.

A légzés e módját először íj és nyíl nélkül gyakoroltuk. Kezdeti elfogódottságomat hamar sikerült leküzdenem. A lassú, de folyamatos és fokozatosan kifogyó légzésre a mester oly nagy súlyt helyezett, hogy gyakorlását zümmögő hanghoz kapcsoltatta. Csak akkor szívhattam be újra levegőt, amikor a kilégzéskor elhalt a hang is.

– A belégzés – mondta a mester – köt és összekapcsol; a levegő visszatartásakor bontakozik ki a lényeg; a kilégzés old és beteljesít, amennyiben leküzdi az akadályokat.

Szavait akkor még nem értettem.

Ezután következett a légzés összekapcsolása az íjászattal. A húrfeszítés és kioldás egységes menetét az alábbi folyamatokra kellett bontani: az íj megragadása – az nyíl fölhelyezése – az íj fölemelése – húrfeszítés és megmaradás a legnagyobb feszítettség állapotában – a lövés kioldása. Mindegyik részfolyamatot belégzés vezetett be, a leszorított levegő visszatartása tartott egyensúlyban, és a kilégzés fejezett be. A tevékenységbe szinte magától kapcsolódott bele a légzés, és nem csak az egyes helyzeteknek adott jelentőséget, de össze is kapcsolta azokat ritmikus tagozódásukban. A folyamat a részekre bontás ellenére is egységes történésként hatott, mely önmagából és önmagában létezik, és semmiképpen nem hasonlítható oly tornagyakorlathoz, melyhez/melyből tetszés szerint toldhatók/vehetők el részek anélkül, hogy jellege elveszne.

Visszaemlékezve eszembe jut, mily nehezemre esett kezdetben, hogy a lélegzést hatni engedjem a folyamatra. Bár helyesen lélegeztem, ügyeltem, hogy feszítéskor kar- és vállizmaim lazák maradjanak, de önkénytelenül annál hevesebben feszítettem meg lábizmaimat. A mester ilyenkor nem tehetett egyebet, mint villámgyorsan odanyúlt, és egyik vagy másik lábizmomat

különösen érzékeny ponton megszorította. Mikor egy ilyen alkalommal – mentségemre – megjegyeztem, [hogy] hiába fáradozom izmain lazításán, így felelt: „A baj éppen az, hogy fáradozik, hogy gondol rá. Csupán a lélegzésre koncentráljon, más feladata nincs.

De eltartott még egy ideig, míg teljesíteni tudtam a mester parancsát. De végül sikerült. Megtanultam „beléveszni” a lélegzésbe, és néha úgy éreztem, nem én lélegzem, hanem „valami engem lélegez”. Az idő folyamán egyre gyakrabban sikerült ellazított testtel megfeszítenem és a kioldásig feszítésben tartani az íjat, anélkül, hogy tudtam volna, hogyan viszem ezt végbe. A minőségi különbség a sikertelen és sikeres kísérlet között azonban oly meggyőző volt, hogy végre megértettem mit jelent az új „szellemi” megfeszítése.

Egyszer Komachya urat megkérdeztem, miért nézte oly sokáig a mester tétlenül fáradozásomat, miért nem biztatott már kezdetben a helyes légzés gyakorlására?

– A nagy mester – felelte – egyben nagy tanító is; ez nálunk magától értetődő dolog. Ha a tanítást légzési gyakorlatokkal kezdte volna, soha nem győzhette volna meg [önt] arról, hogy döntő szerepe van a helyes légzésnek. Magam tapasztaltam, hogy a mester tanítványait jobban ismeri, mint azok önmagukat.

A helyes megfeszítés után a lövés helyes kioldása következett. Eddig úgy csináltuk, ahogy tudtuk; a lövés mintegy a gyakorlatok függelékeként, zárójelben szerepelt. És hogy hová száll a nyíl, azzal egyáltalán nem foglalkoztunk. Ha belefűródött a préselt szalmahengerbe, céltáblánkba, már eleget tettünk a követelménynek. A hengert pedig nem volt nehéz eltalálni – két méternyi lehetett a távolság.

Ezidáig az íj húrját egyszerűen elengedtem, ha a feszítés kitartása elviselhetetlenné vált, ha úgy éreztem, engednem kell, ha széthúzott kezeim egymás felé törekedtek. A feszítés különben nem okozott fájdalmat; kipárnázott ujjú bőrkesztyű védte a kezet, nehogy a húr tartós nyomása terhessé váljék. Feszítéskor hüvelykujjunkkal átfogtuk a húr, és ujjunkat behajlítottuk. A mutató, [a] középső és a gyűrűs ujj a hüvelyket kulcsolta át szorosán; így módon a nyíl biztos tartást nyert. A lövés kioldása tehát azt jelentette, hogy a hüvelyket átfogó ujjak kinyílnak, a hüvelyket a húr erőteljes rántása kiragadja helyzetéből és kinyújtja; a húr zúgni kezd – és a nyíl kipattan. Eleinte a leírt folyamat soha nem ment végbe anélkül, hogy ne rázkódtatta volna meg íj- és nyíllal együtt az egész testet. Magától értetődik, hogy biztos lövés így nem sikerülhetett.

– Mindaz, ami idáig tanult – mondta egy napon a mester –, csak a kioldásra való fölkészülés volt. Most nehéz föladat, az íjazás következő fokozatának elsajátítása következik.

A mester megragadta íját, megfeszítette a húr, és kioldotta a lövést. Most már nem került el figyelmemet, hogy a mester jobbjá, miután kinyílt és mentesült a feszültségtől, legkevésbé sem rázkódtatta meg testét. Az elkerülhetetlen lökést rugalmasan fogta fel, egyenlítette ki.

Ha a kilövés erőteljességét nem bizonyította volna a húr erős ütődése és a nyíl átütőereje, senki nem képzelte volna tetemes erő kifejtést a folyamat mögött. A mesternél oly egyszerűen és könnyedén hatott a lövés kioldása, mintha játszanék.

Az ázsiai szemében felemelő látvány, ha erőteljes munkát igénylő történésben nem vehető észre az erő kifejtés fáradtságága. Számomra azonban – és azon a fokon, ahol álltam, nem is lehetett másképp – sokkal fontosabbnak tűnt az a körülmény, hogy a találat biztonsága a lövés lágy kioldásától függ. Minden, amit eddig tanultam, e szempontból vált előttem érthetővé: feszítéskor laza testtartás, ennek fönntartása a legnagyobb feszítés állapotában, a húr lökésének

rugalmas kiegyenlítése – vajon nem a találat biztonságát szolgálja-e? Miért mondja a mester, hogy ezután olyasmi következik, ami minden eddig tanultat felülmúl?

Gyakran úgy éreztem, mintha régebben, amikor minden szándékosság nélkül lőttem ki a nyilat, jobban lőttem volna. Először arra figyeltem föl, hogy [a] jobbkez nyitása, különösen a hüvelykre préselt ujjaké, nem ment megerőltetés nélkül. Ennek következményeként a lövés lökése megrezegtette a nyilat. Arra pedig egyáltalán nem voltam képes, hogy a hirtelen fölszabadult kéz lökését rugalmasan kiegyenlísem. A mester fáradhatatlanul mutatta be a hibátlan kioldást, én pedig szakadatlanul próbálkoztam őt utánozni, de mindhiába. Úgy éreztem magam, mint a százlábú, mely mióta azon töri a fejét mily sorrendbe rakja lábait, képtelen járni.

A mestert mintha nem lepte volna meg sikertelenségem; tapasztalatból tudta-e, hogy így fog történni?

– Ne gondoljon arra, hogy mit kell tennie – mondta – és azt se fontolgassa, hogyan csinálja! A lövés csak akkor igazán jó, ha magát az íjászt is meglepi az eredmény. Mintha a húr hirtelen átvágná a hüvelyket, ne szándékosan nyissa ki jobbját!

Terméketlen gyakorlás hetei, hónapjai következtek. A mester lövése újra és újra elem állította a mércét, de azt elérnem nem sikerült.

Véletlenül, vagy a mester szándéka szerint, egy napon csésze tea mellett találkoztunk. Megragadtam az alkalmat, és kiöntöttem a szívemet.

– Bár értem, hogy nem szabad szándékoltan nyitni a kezem, de képtelen vagyok ezt teljesíteni. Ha szorosan tartom a kezem, nem kerülhetem el a rázkódást, ha laza a tartás, idő előtt pattan a húr. E két véglet között nem találok meg a középutat.

– A megfeszített húrt úgy kell tartania – felelte a mester –, ahogy a gyermek fogja át a felnőtt ujját. Olyan szoros a fogása, hogy csodáljuk ökle erejét. És ha kienged szorításából, nem érzünk rázkódást. Tudja miért történik így? A gyermek nem gondolja meg előre, hogy elengedi az ujjunkat, hogy megragadjon másvalamit, hanem megfontolás és szándék nélkül fordul egyik dologtól a másik felé. Azt mondhatnánk, hogy játszik a dolgokkal, de mondhatjuk azt is, hogy a dolgok játszanak vele.

– Értem, mester – jegyeztem meg –, amit hasonlatával mondani akar, de nem más-e az én helyzetem? Miközben megfeszítve tartom az íjat, elérkezik egy pillanat, amikor érzem: ha nem oldok ki azonnal, nem bírom tovább a feszítést. Kifulladás, nekem kell tehát kioldanom a lövést, bárhogy is sikerül.

– A hiba önnél az – állapította meg mesterem –, hogy nem tud szabadulni önmagától. Ön nem a sikerre, hanem a kudarcra készül föl. Amíg ez nem változik, kénytelen a személyétől [a] történetét [sic!] önmaga előidézni. Addig nem nyúlnak úgy ki a kezei, mint a gyermeké, mint az érett gyümölcs fölpattonó héja.

Bevallom, ez az értelmezés még jobban megzavart, mert végül is nem én feszítem-e meg az íjat? Nem én oldom ki a lövést, hogy célba találjak? A megfeszítés a célba találás előfeltétele. A gyermek ilyen összefüggésekkel nincs tisztában, és viszont képtelen vagyok arról megfeledkezni.

– Az igazi művészet – szölt a mester – nem célratörő, hanem szándékot nélkülöző. Minél makacsabban ragaszkodik ahhoz, hogy a cél biztos eltalálása kedvéért tanulja meg a nyíl helyes

kilövését, annál kevésbé számíthat sikerre. A legjobban az gátolná, hogy nagyon akar akarni. Hogy azt hiszi, amit nem maga végez, az meg sem történhetik.

– Mester, ön maga mondta – vetettem közbe –, hogy az íjászat nem céltalan játék, de élet-halál kérdése.

– Ezt állom is! – felelte –, mi, íjászmesterek azt tartjuk, hogy ahány lövés – annyi élet! Hogy ez mit jelent, most még nem értheti meg, de egy másik hasonlat, amely ugyanezen tapasztalatot fedi, talán segít önnek. Az íjászmesterek azt mondják, hogy az íj felső vége átdöfi az égboltot, az alsón pedig selyemszálon a föld függ. Aki a lövést erős rázkódással oldja ki, elszakíthatja a vékony szálat. Annál, aki szándékolta erőszakos, végzetessé válhat a szakadás, és ő maga pedig örökké függve marad ég és föld között.

– Mit tehetnék?

– Tanuljon meg várni!

– Ennek mi a módja?

– Szakítani önmagával, és mindazzal, amit sajátjának tart.

– Szándéktalanul váljak tehát szándéktalanná?

– Nem tudom, mi lenne erre a megfelelő válasz, mert ilyen kérdéssel még nem találkoztam.

– És mikor kezdjük el az új gyakorlatokat?

– Várnia kell, míg eljön az ideje.

*

(Folytatjuk.)